

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІСЦЕ УКРАЇНИ

У статті розглянуто формування, головні завдання та шляхи реалізації енергетичної політики ЄС, а також визначення місця України в ній. Україна є важливим енергетичним транспортним коридором для ЄС, але для збереження цього статусу нашої державі необхідно докласти значних зусиль у різних сферах суспільно-економічних відносин.

Ключові слова: ЄС, Росія, Україна, енергетична політика, транзит, енергетична безпека.

This article discusses the formation, the main challenges and ways to implement the EU energy policy, as well as the definition of Ukraine's place in it. Ukraine is an important energy transport corridor for the EU, but to maintain this status, our state must make significant efforts in various areas of socio-economic relations.

Keywords: EU, Russia, Ukraine, energy policy, transit, energy security.

Протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у ході інтеграційних процесів на європейському континенті було створено дуже потужне утворення – Європейський Союз (ЄС), який об'єднав 27 різних за розміром та впливом держав. ЄС на континенті, та й у світі загалом, відіграє в політичній та економічній сферах одну з провідних ролей. Важливе місце в міжнародних відносинах займають питання енергоресурсів, які перетворилися в ХХ ст. у геополітичний фактор.

Європейський Союз концентрує більше чверті сумарного світового ВВП і 20% обсягу світової торгівлі, при цьому ЄС має всього 0,5% доведених світових запасів нафти і 1,6% природного газу, які можуть бути в основному вироблені протягом найближчих 15–20 років. Споживання природного газу в ЄС становить 16,2% від світового [1]. Енергоспоживання країн ЄС становить 17% світового обсягу, а виробництво первинних енергоресурсів – 9%. Загалом, ЄС ввозить 85% нафти, 40% природного газу, 35% вугілля, і це при тому, що в ЄС проживає лише 7% світового населення. У середньому 50% необхідних енергоресурсів країни ЄС імпортують, а окремі держави навіть більше. Євросоюз є другим за обсягом споживання і першим імпортером енергії у світі. Навіть із врахуванням переважання в ЄС інтенсивної, ресурсозберігаючої, екологічно орієнтованої моделі економічного зростання і того, що темпи такого зростання в прогнозованій перспективі становитимуть усього 2% на рік. Існують прогнози, що до 2035 р. попит на енергію підвищиться ще на 16%. Очікувані за цей період скорочення місцевого видобування нафти на 73%, газу – на 59% і вугілля – на 41% зумовлять залежність ЄС від імпорту енергії до 70% проти нинішніх 50% [2]. Таким чином, для ЄС характерна найбільша в сучасному світі концентрація виробничого потенціалу, яка функціонує на найменш об'ємній власній енергетичній базі.

Енергетична сфера є визначальним чинником європейської стабільності та безпеки, оскільки енергетично залежними є переважна більшість країн Євросоюзу. Серед них лише Чехія та Польща мають певні запаси вугілля, Великобританія і Данія – газу і нафти, Нідерланди – газу. Залежність країн ЄС від енергетичних ресурсів переважно Росії і неквапливість у пошуках альтернативних джерел енергоносіїв є загрозливим фактором, адже ці чинники формують негативну кон'юнктуру європейського енергетичного ринку, призводять до непоправних перекосів в енергетичній політиці кожної окремої держави, що вносить дисбаланс у спільну енергетичну політику Європейського Союзу [3, 11].

Відсутність уніфікованої енергетичної політики країн ЄС зумовлює потребу узгодження інтересів й вироблення стратегії на перспективу. Формування спільної енергетичної політики ЄС є складним процесом, який триває вже кілька десятиліть. Це зумовлено як загальносвітовими тенденціями (зокрема, енергетичними кризами, зростанням конкуренції за енергетичні ресурси з боку країн, що розвиваються, призупиненням ядерних програм і, відповідно, – зміщенням акцентів енергозабезпечення з ядерної енергії на природний газ), так і внутрішнім чинником – високою залежністю країн ЄС від імпорту газу, яка ускладнюється надто вузьким колом постачальників.

Перші кроки в наближенні до уніфікованої енергетичної політики європейського простору здійснено після Другої світової війни, коли міністром закордонних справ Франції Р. Шуманом, за пропозицією французького урядовця Ж. Моне, у травні 1950 р. було оприлюднено план підпорядкування франко-німецького вугільного та сталеливарного виробництва спільному Вищому органу в рамках організації, відкритої для участі всіх європейських країн. У 1952 р. почало діяти Європейське об'єднання вугілля і сталі, що стало першим кроком до об'єднаної енергетичної політики; до нього в 1957 р. долучилися Європейська спільнота з атомної енергії (Євроатом) та Європейська економічна спільнота (ЄЕС) – ці організації заклали основу євроінтеграції [3, 11–12]. Вже у 80-х рр. XX ст. європейські країни спромоглися об'єднати зусилля у сфері енергетичної політики, прийнявши важливий документ – Єдиний європейський акт.

Усі євроінтеграційні процеси тісно взаємозумовлені, проте не завершені і перебувають на різних стадіях розвитку та не є безпроблемними. Європейський Союз є прикладом розробки наднаціонального регулювання енергетичної політики. Він є своєрідним проміжним рівнем, оскільки вливає на держави-члени, і, крім того, намагається впливати на міжнародні енергетичні процеси. Не дивлячись на наявність проблем, на цей час ЄС досяг відчутних успіхів, зокрема, в лібералізації національних газових ринків і встановленні єдиних правил їх функціонування, що забезпечує необхідні передумови створення в перспективі єдиного європейського газового ринку, до якого залучатимуться також країни – сусіди ЄС і його партнери у сфері енергетичного співробітництва [4]. Для вигідної Євросоюзу модернізації

транскордонного енергетичного ринку енергетичне право ЄС впроваджується в національні правові системи сусідніх держав через створення міжнародних організацій, центральна роль в яких належить Єврокомісії. Яскравим прикладом є Енергетичне співтовариство Південно-Східної Європи. Обов'язок учасників Енергетичного співтовариства – імплементувати правові акти Євросоюзу в свої національні правові системи [5].

В ЄС розроблено комплекс галузевих законодавчих актів та правових норм, що дає можливість стверджувати про формування Європейського енергетичного права. В ЄС створено інституціональну основу для реалізації єдиної енергетичної політики, однією із основних цілей якої є забезпечення безпеки постачань енергетичних ресурсів із зовнішніх джерел. Найважливішим кроком до розбудови уніфікованої енергетичної політики стало створення Енергетичної хартії 1991 р. У 1994 р. підписано Договір до Енергетичної хартії і Протокол із питань енергетичної ефективності та відповідних екологічних аспектів, у Брюсселі створено Секретаріат Енергетичної хартії. Основні завдання у сфері енергетичної політики на найближчу перспективу були викладені у Білій книзі ЄС (1995 р.), де йшлося про створення внутрішнього енергетичного ринку, забезпечення енергопостачання, розв'язання питань екологічних наслідків енергетики тощо. Членами хартії нині є 51 держава, а роль спостерігачів виконують переважно країни – власники енергоресурсів – Алжир, Бахрейн, Венесуела, Канада, Катар, Кувейт, Марокко, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія, США, Туніс.

З набуттям чинності Договору до Енергетичної хартії 1998 р. країни ЄС почали впроваджувати засади спільної політики в галузі енергетики, закріплені в Правилах поведінки: захист і заохочення інвестицій, вільна торгівля енергоносіями, свобода енергетичного транзиту, зменшення негативних екологічних наслідків. Сутність цих правил полягає в необхідності здійснення всіма державами (і донорами, і реципієнтами) відкритої, незаангажованої енергетичної політики [6].

З початком нового тисячоліття в європейських країнах спостерігається глибше усвідомлення важливості проблем, пов'язаних з енергетикою, намагання виробити спільну уніфіковану політику в цій сфері й прийняти відповідні положення на найближчу перспективу, що знайшло відображення у Зеленій книзі. Серед основних завдань Зеленої книги 2002 р.: розвиток внутрішнього ринку газу й електрики; перегляд практики зберігання запасів нафти і газу; підвищення прозорості постачання енергоносіїв; забезпечення безпеки енергетичної мережі; диверсифікація джерел енергії та боротьба з потеплінням клімату; розробка плану дій з підвищення ефективності споживання енергії; прийняття Дорожньої карти ширшого використання відновлюваних енергоресурсів; схвалення стратегічного Плану енергетичних технологій; координація зовнішньої політики ЄС у галузі енергетики; розробка стратегічного Огляду енергетики ЄС (2007 р.); установа нових

пріоритетів розвитку інфраструктури енергопостачання; укладення Енергетичної угоди з Росією, угод щодо транзиту та загальноєвропейської угоди; пошук механізму розв'язання надзвичайних ситуацій у галузі енергопостачання [7].

Інші документи ЄС в галузі енергетики: Директива ЄС стосовно заходів щодо безпеки постачання природного газу (2004 р.); Євстратегія сталої, конкурентоспроможної і стабільної енергетики (2006 р.), Енергетична політика для Європи (2007 р.), Дорожня карта відновлюваної енергетики, низка проектів – доповнили й поглибили договірно-правову базу в енергетичній сфері [8]. У майбутньому (до 2030 р.) передбачається розробити механізм забезпечення ЄС енергоресурсами і, врешті-решт, реалізувати Договір до Енергетичної хартії, забезпечивши колективну енергобезпеку.

Оскільки енергетика є заполітизованою галуззю, інтеграційні процеси в енергетичній сфері Євросоюзу призвели до посилення взаємозалежності енергозабезпечення його учасників. Для гарантування надійних та безперебійних поставок прийнятної за ціною енергії ЄС надає уваги трьом складовим: диверсифікації джерел постачання, диверсифікації транспортних шляхів і співробітництву виробників та імпортерів. Крім того, передбачається тісніша співпраця з країнами – постачальниками енергоресурсів (перш за все, Росією та країнами Каспійського басейну) із застосуванням заходів економічного та політичного впливу, удосконаленням механізму ціноутворення, укладанням довгострокових угод та управлінням стратегічними запасами енергетичних ресурсів [9].

ЄС у формуванні своєї енергетичної політики робить основний наголос на зовнішньому аспекті. Відповідно до цього ЄС і буде свої відносини з Україною, яка займає не останнє місце в її енергетичній політиці. Переважна більшість газового транзиту із Росії до країн Європи (80%) відбувається через українську газотранспортну систему (ГТС), що робить Україну важливим елементом забезпечення енергетичної безпеки Європи (ЄС). Україна має потужні газонафтогазотранспортні та електричні мережі, поєднані з мережами ЄС і СНД. Основними джерелами електроенергії в Україні є теплоелектростанції – 57,9%, атомні електростанції – 26,2% (частка у споживанні становить 51%), гідроелектростанції – 9,7%, блок-станції та інші джерела – 6,2%. Це дає їй змогу брати участь у формуванні європейської енергетичної політики та спільного енергетичного ринку, відігравати важливу роль у енергетичній міжнародній співпраці. До того ж Україна має розвинену інфраструктуру газового комплексу. За своєю пропускною спроможністю, довжиною та складністю споруд ГТС України посідає друге (після російської) місце у світі, її особливістю є наявність потужних підземних сховищ газу [10]. Плюс до цього потужності діючих газосховищ дають можливість створити стратегічний резерв природного газу та використовувати його в надзвичайних ситуаціях. Нагадаємо: газотранспортна система України складається з 36,6 тис. км газопроводів, 783 компресорних станцій, 13 підземних сховищ газу місткістю понад 32,0 млрд. куб. м та

об'єктів інфраструктури. Серед сховищ газу в Європі місткість українських підземних сховищ становить 20%, це більше ніж частка Німеччини (11%) та Франції (7%), і удвічі більше ніж спільна частка країн 2004 і 2007 років розширення ЄС. Для порівняння: Німеччина має 43 газосховища об'ємом 18,9 млрд. куб. м [3, 13].

Унікальність України полягає в тому, що вона розташована між ЄС та його основним постачальником енергоресурсів – Росією. Тому місце і роль України тісно пов'язана з політикою Росії та її взаємовідносинами з ЄС. Україна є державою – транзитером енергоносіїв з відповідними позитивними та негативними наслідками. В енергетичних відносинах України з Росією є явні загрози її енергетичній безпеці через майже монопольну залежність у постачанні основних енергоносіїв (в першу чергу природного газу), яка визначає надмірний (з точки зору енергетичної незалежності) економічний та політичний тиск.

Дослідження енергетичної політики Європейського Союзу дозволяють спрогнозувати, що ЄС і надалі нарощуватиме імпорт російського газу, водночас намагаючись диверсифікувати шляхи його надходження, а це може мати для України як держави-транзитера серйозні економічні наслідки. За останні кілька років простежуються тенденції до зменшення обсягів транспортування енергоносіїв трубопровідним транспортом України внаслідок розроблення ЄС та Росією проектів альтернативних маршрутів (зокрема, Блакитний, Південний та Північний потоки) [11]. Оскільки український маршрут більш дешевий та найвигідніший в експлуатації, то стає зрозумілим, що ці проекти мають політичне значення. Вони сприяють прагненням Росії примусити транзитні країни, зокрема Україну, передати їй контроль над транспортними мережами [12]. Це знизить собівартість поставок газу та збільшить прибутків «Газпрому». В політичних колах періодично обговорюються різні ідеї створення газотранспортного консорціуму, проте оскільки бажані умови сторін дуже різняться, то консолідоване рішення так і не було прийняте [13].

Для України найбажанішим варіантом є все-таки проведення самостійної політики управління ГТС. Натомість Росія періодично вдається до енергетичних війн: 8–11 січня 2006 р. було перервано постачання російського газу до п'яти країн – членів Євросоюзу. У грудні 2006 р. Грузії підвищили ціну на газ. Проблеми з імпортом російського газу в січні 2009 р. показали вразливість країн ЄС в галузі енергозабезпечення [14]. Росія через «Газпром» здійснює тиск навіть на свого найближчого союзника – Білорусь.

Сьогодні ЄС намагається виробити таку зовнішню енергетичну політику, яка могла б протидіяти енергетичним викликам майбутнього та залежності від одного постачальника газу. Для досягнення встановленої мети Євросоюзом вирішуються завдання одночасного збереження і розвитку відносин з Росією, як основного постачальника енергоносіїв у держави ЄС, і диверсифікації імпортованих енергоносіїв, що споживаються, джерел їх

походження і транспортних шляхів поставки, щоб позбавитися значної енергетичної залежності від Росії.

Україна у сфері енергетики пов'язана з інтересами ЄС щодо Росії. З одного боку, одним із ключових секторів співпраці з Україною є енергетика, отож необхідно інтегрувати її до енергетичного простору Європи. Тому Україні надають кошти на енергетичну модернізацію та реформи. З другого боку, представники ЄС часто дають українцям суперечливі сигнали щодо їх ролі в енергетичній політиці ЄС. З одного боку, ми є головним і найдешевшим транзитером, а з другого боку – реалізуються проекти побудови обхідних трубопроводів для транспортування російського газу до країн Європи. Це все викликає непевність щодо місця України в енергетичній політиці Євросоюзу в майбутньому. Комісії ЄС бракує інструментів та повноважень для впливу на зовнішню енергетичну політику окремих країн, в якій замішані й економічні, й суто політичні чинники.

Україна є важливим енергетичним транспортним коридором для Європейського Союзу, адже основні обсяги російського і центральноазіатського газу транспортуються по українській газотранспортній системі. Енерготранспортні можливості України є складовою частиною системи забезпечення країн ЄС енергоносіями. На сьогодні Європейський Союз розглядає Україну як важливого транзитера енергоносіїв до країн Європи, проте не дає їй сигналів про спільні проекти диверсифікації шляхів поставки енергоносіїв. Зрозуміло є потужність просування російських проектів транзиту альтернативними шляхами щодо України. Тому Україні слід забезпечити надійне і безперервне транспортування енергоносіїв до Європи, модернізувати і підвищити надійність української газотранспортної системи та своєчасно врегульовувати спірні енергетичні питання з Росією для забезпечення стабільності транзиту. Необхідною є імплементація Україною законодавства ЄС у сфері газу та енергетики. Це стосується і безпеки постачань, і лібералізації ринку, і відповідності технологічним стандартам, і екології. Це дозволить зміцнити імідж України як надійного енергетичного партнера ЄС та розвивати в майбутньому спільні європейсько-українські проекти, що забезпечить інтеграцію України до енергетичного ринку ЄС.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. BP Statistical Review of World Energy, June 2011. – <http://www.bp.com/statisticalreview>. 2. International Energy Agency (IEA), World Energy Outlook 2011. – <http://www.iea.org>. 3. Чекаленко Л. ЄС–Україна: енергетична залежність / Л. Чекаленко // Віче. – 2009. – №18. – С. 11–13. 4. Газові ринки ЄС і України: проблеми розвитку та інтеграції // Національна безпека і оборона (Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова). – 2008. – №8(102). 5. Енергетичне співтовариство Південно-Східної Європи. – Режим доступу : http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME. 6. Энергетическая Хартия. – Режим доступу : <http://www.encharter.org/index.php?id=7&L=1>. 7. Шевченко В. Стан і перспективи посилення співробітництва України і Європейського Союзу у сфері енергетики / В. Шевченко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/December2009/24.htm>. 8. «An energy policy for Europe», 10 January 2007. – Режим доступу :

http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/127067_en.htm.

9. Єнько Є.Ю. Зовнішні аспекти енергетичної політики України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Єнько Є.Ю. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2009. – 224 с. 10. Саприкін В. «Газовий трикутник» ЄС–Україна–Росія: єдність та боротьба інтересів / В. Саприкін // Центр Разумкова. – 13 квітня 2002. – Режим доступу : <http://www.ucers.org>. 11. Заярна Н. Міжнародне енергетичне співробітництво як основний чинник функціонування світової економіки / Н. Заярна, А. Ємельяненко // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 113–117. 12. Уралов С. Україна не віддасть Росії ГТС / С. Уралов, Є. Мінченко. – 25 травня 2010. – Режим доступу : <http://news.finance.ua>. 13. Газотранспортний консорціум // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>. 14. Чорногор Я. Російсько-український газовий конфлікт у січні 2009 року в контексті енергетичної безпеки сучасної Європи / Я. Чорногор // Дослідження світової політики : зб. наук. пр. – Вип. 49. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2009. – С. 217–225.

УДК 327

О.А. Юшина

ІСТОРИЧНІ УРОКИ НАСЛІДКІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У статті розглядаються методологічні проблеми дослідження феномену соціальної революції на прикладі Великої французької революції. Стаття містить критичний огляд основних концепцій революції, існуючих в межах модерністської та постмодерністської парадигми. Автор виступає за наукову реабілітацію консервативного підходу до розуміння сутності і наслідків соціальних революцій.

Ключові слова: соціальна революція, методологія модернізму та постмодернізму, консервативний напрям.

In the article the methodological problems of research of the phenomenon of social revolution are examined on the example of Great French revolution. The article contains the critical review of basic conceptions of revolution, existing within the framework of modernistic and postmodernistic paradigm. An author comes forward for the scientific rehabilitation of the conservative going near understanding of essence and consequences of social revolutions.

Key words: social revolution, the methodology of modernism and postmodernism, conservative direction

Сучасна політична дійсність потребує того, щоб політологи та інші дослідники суспільних явищ привернули увагу до проблеми революції. Так звані «кольорові революції» в пострадянських країнах, останні події в арабському світі, перманентно нестабільний політичний стан в Україні – всі ці процеси оголили приховану сутність революції: остання постає перед свідками в досить безсоромному вигляді – як технологія плюс імпровізація (згідно з теорією Шарпа). Але це викриття нічому не загрожує, нікого особливо не бентежить, тому що, по-перше, новий погляд на революцію не має ніякого статусу в науковому світі, по-друге, залишаючись у сфері публіцистики, він висвітлює переважно політичне сьогодення, тоді як французька революція є й досі методологічно недоторканною і залишається поза підозрою.